

Колкутіна В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МІЛІТАРНА ЛІТЕРАТУРА: ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується сучасна мілітарна література в онтологічному аспекті за матеріалами поезій Максима Кривцова, Любові Якимчук та Катерини Бабкіної.

Відзначається, що націософська візія лірики Максима Кривцова розгортається через створення масштабного образу України, репрезентованого в образах звичайних людей, котрі загинули під час російської агресії. На наш погляд, указаний нами аспект увиразнюється характерною поетикальною особливістю вірша, де з першого погляду широко окреслюється часо-простір (тому читач розрізняє минулі та теперішні вчинки героїв, їх мрії, відчуття, прагнення, думки), а з іншого – в онтологічному сенсі – цей самий часо-простір трансформується. Духовно-світоглядна система цінностей воїна Максима Кривцова в онтологічно-екзистенціальному плані глибоко закорінена в буття нації, завдяки чому автор у своїй поезії репрезентує широку палітру зображально-виражальних засобів, які увиразнюють націотворчу панораму тут-буття героїв його віршів «Він переїхав у Бучу в середині березня 2021-го» та ««Марія» «Голгофі»».

З'ясовано, що онтологічний аспект мілітарної поезії може розкриватися імпліцитно. Стурбованістю подальшою долею українського народу сповнений вірш Любові Якимчук «Від старості». У ньому не відображені реалістичні жахливі події на полі бою, проте неявно змальований антилюдський злочин зрозумілий з контексту Л. Якимчук створює всеохопний, зрозумілий лише з контексту, невербально висвітлений макрообраз України, а прихована інформація про злочин, вбивство транслює військові наміри країни-агресора. Роздумами над долею України, рефлексією про її сучасне та минуле, функціонуванням власне національних архетипів аналізований вірш асоціативно продовжує основні інтенції.

Досліджена поезія Катерини Бабкіної «І ще ця весна». З'ясовано, що уч поезія просякнута інтуїтивним осяянням, спонтанним підсвідомим сплеском, візійністю та настроєвістю.

Узагальнено, що сучасна українська поезія закорінена в українське воєнне буття, спроектована та націлена авторами на відродження дійсності, відновлення національного тут-буття. У художньому вимірі герменевтично вичерпно реалізується розуміння України у значенні батьківщини як фундаментального екзистенціалу, особливо загостреного в кризові, воєнні, періоди національного існування. Для митців важливо було декодувати в своїй поезії перехід від одного (затьмареного сьогодення) до іншого світів (щасливого майбуття). Цьому сприяють яскраво виражені виражально-зображальні засоби: кольористика, асоціативність, символізм.

Ключові слова: мілітарна література, автор, воєнна поезія, лірика, мілітарний герой, образ, онтологічний ракурс.

Постановка проблеми. Однією із ключових тенденцій сучасної української літератури є посилення рефлексії над воєнним досвідом. Карколомні військові події, що почалися у 2014 році, в літературно-художньому просторі 2022 року зазнали ще інтенсивніших трансформацій та були глибоко переосмислені українськими митцями. Тяжіння до емоційно-експресивної фіксації внутрішнього світу героя змінилося на пошуки причин військового конфлікту, а кількість документальної та художньої прози, есеїстики, поезії, у яких спостерігається тенденція до збереження національ-

ної ідентичності, помітно збільшується (твори Г. Вдовиченко, Б. Гуменюка, Б. Жолдака, Є. Положія, А. Цаплійка, С. Лойка, В. Івченка, Є. Сергацької, Тамари Горіха Зерня, О. Білозерської, В. Запеки, Б. Бородатого, М. Бутко, С. Гридіна, С. Жадана, К. Калитко, М. Кривцова та багатьох інших авторів). Зростає інтерес до переосмислення колоніального минулого, пошуку автентичних українських наративів, відмінних від імперських російських інтерпретацій та наслідувань. На наш погляд, це цілком закономірний, історично обумовлений, онтологічний процес, який виник

не стільки внаслідок сучасного російсько-українського конфлікту, скільки реалізувався завдяки глибоко закоріненій в українське буття націоналістичній естетиці, ««естетиці Шевченка» як націософської теорії прекрасного в природі та мистецтві. Ключовими рисами цієї шевченківської теорії варто назвати героїчність, націотворчість (формування «духу» нації та її еліти), ідеалістичність (принциповий антиматеріалізм), містицизм (божественність, сакральність), життєвість (екзистенційність, віталістичність), духовнотворчість (ушляхетнення людини), безкомпромісність, змагальність (література як зброя) тощо» [7, с. 4]. Сутнісні риси цієї естетика, що знайшли своє відлуння у творах сучасних авторів, на нашу думку, – це продовження націософських та герменевтичних ідей, висунутих у 20–30 роках ХХ століття Дмитром Донцовим та в онтологічному вимірі реалізованих у творчості поетів-вісниківців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному літературознавстві різні аспекти мілітарної тематики вивчені. У новому часо-просторовому вимірі осмислені нові незвичні до того ландшафти і топоси війни (в драматургії – дослідження О. Бондаревої [2]), порушена проблема традиції та новаторства (наприклад, дослідженню метафоризації роману Джорджа Орвелла «1984» з сучасними тоталітарними режимами присвячена стаття Л. Остапової [10], специфіка україноцентричної моделі війни в літературі української діаспори та способи спростування цілого ряду радянських міфів розкриті в студії С. Лушій [6]), концепти пам'яті, долі, волі, свого-чужого, архетипні образи, вічні мотиви та сюжетні колізії, теми зради, відступництва, колаборації [4] та інші аспекти поетики зазнали посутньої багатогранної інтерпретації. На наш погляд, багатьох дослідників об'єднує одна тенденція: фактично завжди звучить сегмент *переосмислення* як впровадження ключового дослідницького методу, завдяки якому відбувається процес трансформації, декодування нових смислових лакун мистецького слова, вочевидь, пов'язаний ще й тим, що «про війну не варто говорити тими словами, які вживалися до війни... Обставини зовсім інакші й рівень болючості. Тому писати так, як писалося раніше, просто неможливо» [5]). Усебічно повнопрвідні художньо-текстові стратегії вітчизняної мілітарної прози періодів гібридної російсько-української війни (2014–2022 рр.) та після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року були виокремлені та досліджені в дисертаційній праці Сидоренко О.Ю. «Мілітарний дис-

курс української прози початку ХХІ століття» у 2024 році [11].

Постановка завдання. Метою нашої статті є дослідження сучасної мілітарної літератури в онтологічному аспекті за матеріалами поезій Максима Кривцова, Любові Якимчук та Катерини Бабкіної.

Виклад основного матеріалу. Націософська візія лірики Максима Кривцова розгортається через створення масштабного образу України, репрезентованого в образах звичайних людей, котрі загинули під час російської агресії. У вірші «Він переїхав у Бучу в середині березня 2021-го» автор передає власний погляд на світ, котрий актуалізувався як політичний модус буття українського народу. Смысл виборювання правди полягає у зображенні волечинних дій пересічних українців, котрі заварювали у термосі чай з сушеним іван-чаєм та чебрецем та заносили «на пости хлопцям із тероборони» або історія про 54 річну жінку, вбиту 5 березня, «коли вона повертала на свою вулицю їдучи на велосипеді» [9]. Максим Кривцов глибинно оприявлює її повсякденне життя наступними смисловими маркерами: «вона працювала у комунальному підприємстві носила синю робу «Епіцентр»», дивилась «Говорить Україна», «згадувала дитинство», «Чекала на суботу щоб витерти пилку в кімнатах випрати одяг приготувати шарлотку і думати про минуле» [9]. Візійно описані невинно вбиті люди стають символами незламності: вони невимусовно та природньо уособлюють тяжіння українського народу до захисту власної національної ідентичності.

На наш погляд, указаний нами аспект увиразнюється характерною поетикальною особливістю вірша, де з першого погляду широко окреслюється часо-простір (тому читач розрізняє минулі та теперішні вчинки героїв, їх мрії, відчуття, прагнення, думки), а з іншого – в онтологічному сенсі – цей самий часо-простір *трансформується*: акцент на відсутності майбутнього життя конкретизує те саме майбуття, в якому сублімуються (якби людина жила) і її минуле, й її теперішнє буття: «Хотілося рахувати дні до літа рахувати кошешняк рахувати дітей рахувати зорі рахувати до ста, засинаючи» [9]. Останні поетичні сентенції передають маркери повсякденного життя пересічної української жінки: мрійливість і працелюбність, особистісні уподобання, смисложиттєві встанови, сімейну ідилію, втому. Ці далекі від трагічної сутності війни сегменти залишились у нездійсненному майбутньому, яке ніколи для героїні не настане, бо «на вулицях і на полях з'являлись нові

Голгофи ось тільки кулі замість цвяхів ось тільки артилерія замість списів». Голгофи в онтологічно-екзистенційному вимірі виокремлюється у символ невмирущості нації. Відтоді, на нашу думку, прикінцеві рядки «Тут спочиває номер 176 вічна пам'ять тут спочиває номер 201 вічна пам'ять тут спочиває номер 163 вічна пам'ять ...» [9] – це не статична фіксація померлих, а символ нескореної через військовий конфлікт волі українців, уособлення не забуття, а безсмертя. Летюче мислення, висловлене в слові, пульсуючий ритм, прихований від інших у підсвідомості героя, – наслідок невидимих переживань самого автора, відгомін його внутрішнього «я». Уривчаста мова, рвані фрази, уламки речення, асоціативність, стрімкоподібне розгортання думок суголосні із волелюбними інтенціями воїна Максима Кривцова, котрий пішов у 2014 році на війну добровольцем. Сучасний дослідник О.В. Вертиполох слушно стверджував: «Також треба відзначити, що в такій ліриці часто авторами використовується безпунктуатійна форма поезії, верлібровий вірш та особливий акцент відбувається на підтекстових площинах. Це своєрідні метамодерністські потоки свідомості, сповнені мікросюжетів, різноманітних алюзій та символів» [3, с. 76]. Яскраво підтверджує цю думку вірш ««Марія» «Голгофі»».

На наш погляд, вірш змістовно, стилістично, онтологічно надзвичайно багатогранний. На початку твору йдеться про долю звичайної дівчини, яка відразу після російського вторгнення стала медичною сестрою, «подалась у Госпітальєри» [9]. На наш погляд, у цій поезії поєдналися волюнтаристський активізм, дух життя і боротьби, вічного руху та потяг до волі як самовладного буття нації, до її життєздатності. Тут-буття дівчини-студентки з «жовтим, як пшоняна каша, волоссям», у якому «заплуталось небо заплутались риби заплутались пальці хлопчика з яким вона познайомилась в інституті Карпенка-Карого на парі з історії кінематографу» [9] автор описує як глибинний всесвіт, невичерпний дивосвіт, з власними сподіваннями, мріями, успіхами та прагненнями: «Вона любить збирати дощ у долоньки одягати свої рожеві гумові чоботи вибігати на асфальтну дорогу і міряти калюжі шукаючи найглибшу і шукаючи в ній рибу дощу» [9]. Схильність до романтичного ірраціоналізму та натхнення продукують в тексті наступні константи: віра у власні потужні сили, закорінені в українське буття засадничі архетипи, національне візіонерство.

Духовно-світоглядна система цінностей воїна Максима Кривцова в онтологічно-екзистенці-

альному плані глибоко закорінена в буття нації, завдяки чому автор у своїй поезії репрезентує широку палітру зображально-виражальних засобів, які увиразнюють націотворчу панораму тут-буття дівчини та героїв її «..екіпажу: «Матвія», «Івана» і «Магдалини»», котрі «застрибнули в мтлб помчали на позицію «Голгофа»: «укрепку», що на териконі», бо «Хлопців із «Голгофи» накрили касеткою» [9]. В умовах колонізаторського тиску їх доля суголосна з долею України. Автор відтворює трансформацію внутрішнього життя людей, котрі у воєнний час, під тягарем зовнішніх обставин перетворилися на справжніх захисників-лицарів. Так, «Розбійник» у мирному житті працював електриком, любив із чотирнадцятилітньою донькою Анною «купити квитки в «Жовтень» на мультики чи кіноповтори обрати місця в першому ряду...». Проте «28 лютого він ... зібрав невеличкий наплічник і поїхав у місцевий військкомат · уже через два місяці бився з ворогами на неонових джедайських мечях за картопляні діпи за «Жовтень» за Анну за людей і голубів» [9] (курсив наш – В.К.). В останніх рядках ми вбачаємо звияжний опис битви «Розбійника»-воїна як приклад зразковості, архетипності характеру, сміливих ідей, традицій давніх українців, тотожного до заклично виголошеного невідомим автором «Слова про Ігорів похід»: «За горе краю Руського, за рани Криваві князя Ігоря!» [12]. Так народжується «людина чину і вчинку, людина духовно активна, подієва, що активно творить як свою власну долю, так і національну історію, тому стає особливо значущою в часи соціально-політичних зрушень державницького сенсу» [7, с. 72].

Типізовані постаті, пересічні люди в поезії ««Марія» «Голгофі»» виокремлюються в особливу верству – аристократів духу. Таким змальовано «Оператора стугни «Хесуса» [9]. Екзистенційна ситуація війни відкрила в ньому нову рису характеру – турботу як ознаку національного піклування. Учорашній мрійливий студент, котрий «закінчив Київську академію мистецтв», «обожає картини Босха ... та уявляє себе меценатом», добровольцем пішов на війну й виступає охоронцем національного буття. Модус турботи за долю своєї країни проявляється в тому, що він «тепер щодня виходив чергувати на бойову позицію піднімаючи на «Голгофу» важку ракету стугни» [9]. Сутнісно-герменевтичне окреслення мети й призначення людського життя виражається у зображенні навколишнього тут-буття як суцільного апокаліпсису: «руйнуються вулиці ..

переміщуються каравани техніки .. ворони шукають поживу в землі терикону ... ніч ковтає війну і світи» [9]. Промовисті, ідентифіковані з боротьбою, біблійні ремінісценції та алюзії узгоджуються із щирим вболіванням та піклуванням героя майбутнім України. На онтологічно-чуттєвому рівні відсилання до концептів «чаша війни», з якої герой напився до захлину, «грати густого волосся», жертвна «кров на чолі», «тритцять третій рік від Різдва Христового» дозволяють авторіві створити цілісний багатогранний образ нескореної незламної України, священного і божественного, вибореного дорогою ціною конгломерату національної істини і свободи. Такий макровсесвіт зображений наприкінці твору: «В останні секунди життя «Хесус» видихав літа й зими університети й вулиці риби та голубів музеї та парки гріхи та смуток самоту та дерева моря та ріки любов» [9].

Онтологічний аспект міліарної поезії може розкриватися імпліцитно. Стурбованістю подальшою долею українського народу сповнений вірш Любові Якимчук «Від старості». У ньому не відображені реалістичні жахливі події на полі бою, проте неявно змальований антилюдський злочин зрозумілий з контексту. Йдеться про вбивство родини від прямого влучання снаряду. Описуючи похорон безіменних «баби та діда», руйнування їхнього звичаєвого осередку («здохла їхня курка їхня коза та собака... розвалилась їхня хата сарай став руїною...» [13]), убивство їхньої родини (вагітної Оксани, п'яного Сергія та трьохрічної Соні) авторка підкреслює трагічні для національного тут-буття катастрофічні наслідки війни, коли імпліцитний смисл авторського висловлювання про знищення агресором пересічної родини ототожнюється зі злочином проти тут-буття всієї України. Цілком слушно зауважив сучасний дослідник О.В. Вертипорох про те, що «у вірші «Від старості...» Любов Якимчук ефективно використовує принцип «айсберга», презентуючи лише частину інформації, яка стає ключем до розуміння підтексту твору» [3, с. 75].

На наш погляд, поетику вірша можна розглядати ширше. Л. Якимчук створює всеохопний, зрозумілий лише з контексту, невербально висвітлений макрообраз України, а прихована інформація про злочин, вбивство транслює військові наміри країни-агресора. Роздумами над долею України, рефлексією про її сучасне та минуле, функціонуванням власне національних архетипів аналізований вірш асоціативно продовжує основні інтенції,

висловлені Ліною Костенко в поезії «Українське альфреско». Самотню «білу-білу хатку» [8] безіменних дідуса та бабусі із пахучими квітами та курочкою-рябою у верші Л. Якимчук зруйновано колонізатором. Якщо ідея вірша Ліна Костенко, як відомо, застереження-пересторога про те, що не можна забувати свого роду, бо зі смертю діда та баби руйнується цілий світ, то в своїй авторській рефлексії Л. Якимчук наголошує, що знищення агресором родинної хати – це спроба знищити нацистверджувальні орієнтири українського народу, котрий в часи кркомних подій не зневірився та не похитнувся. Сміслові лакуни поетики назви та рефрен «від старості» має різне змістове навантаження: від нейтрального до саркастичного, на наш погляд, та імпліцитно актуалізує власну історичність, а айсберговий контекст вірша указує, що причина знищення роду – не «від старості», а від злочинних намірів та діянь агресора.

Інтуїтивним осяянням, спонтанним підсвідомим сплеском, візійністю та настроєвістю просякнутий вірш сучасної поетеси Катерини Бабкіної «І ще ця весна». Авторка контрастно описує неочікуваний прихід весни у жахливе завмерле місто, в якому «обабіч поранених трас принишкли тіні птахів. Завмерли міста – не трепетно чекаючи перших злив, але у судамах скорботи за втратами матерів» [1].

Національне тут-буття потребує духовного національного відродження: «І ще ця весна – вона також своє віддасть все одно: проліється саявом цілющим вихорів золотих у кожні зболені груди, у кожне серце тісне...» [1]. Образ весни – полісемантична багатовимірна екзистенція, що в проекції до післявоєнного майбутнього виступає символом оновлення, очищення, рішучих змін, дотичний до модусів «саяво», «серце», «зболені груди».

Висновки. Проаналізована нами сучасна українська поезія, що закорінена в українське воєнне буття, спроектована та націлена авторами на відродження дійсності, відновлення національного тут-буття. У художньому вимірі герменевнично вичерпно реалізується розуміння України у значенні батьківщини як фундаментального екзистенціалу, особливо загостреного в кризові, воєнні, періоди національного існування. Для митців важливо було декодувати в своїй поезії перехід від одного (затмареного сьогодення) до іншого світів (щасливого майбуття). Цьому сприяють яскраво виражені виражально-зображальні засоби: кольористика, асоціативність, символізм.

Список літератури:

1. Бабкіна К. І ще ця весна. URL: <https://www.poezia.online/?p=404>
2. Бондарева О. Ландшафти і топоси війни у сучасній українській драматургії. Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції. 27–28 квітня 2023 року. Черкаси, 2023. С. 55–73.
3. Вертипорох О. В. Принцип «айсберга» в сучасній українській поезії про війну. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (210), С. 71–76. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-10>
4. Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції. 27–28 квітня 2023 року. Черкаси, 2023. 302 с.
5. Жадан С. "З одного боку, нам потрібні "Макдональдзи", з іншого – пам'ятники Леніну". URL: https://gazeta.ua/articles/people-and-things-journal/_z-odnogo-boku-nam-potribni-makdonaldzi-z-inshogo-pamyatniki-leninu/613092
6. Луцій С. Тема «Друга світова війна і Україна» у творах письменників діаспори. Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції. 27–28 квітня 2023 року. Черкаси, 2023. С. 36–55.
7. Колкутіна В. Літературна есеїстика Дмитра Донцова: націософсько-герменевтичні аспекти: дис... доктора філол. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018. 496с
8. Костенко Л. Українське альфреско. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5740>
9. Кривцов М. Вірші з бійниці. Київ, 2–23. 17 с. URL: https://balka-book.com/files/2024/01_05/00_10/u_files_store_18_195.pdf
10. Остапова Л. Антиутопія як втілення фантастичного сюжету в реальне життя: Океанія-СРСР-росія (за романом Джорджа Орвелла «1984»). Війна і література. Збірник праць Міжнародної наукової конференції. 27–28 квітня 2023 року. Черкаси, 2023. С. 73–85.
11. Сидоренко О. Мілітарний дискурс української прози початку ХХІ століття: дис..... доктора філософії зі спеціальності 035. Філологія. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2024.
12. Слово про Ігорів похід. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=7&bookid=4>.
13. Якимчук Л. Від старості. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/12100785>

Kolkutina V. V. MODERN UKRAINIAN MILITARY LITERATURE: THE ONTOLOGICAL ASPECT

The article examines modern Ukrainian military literature from an ontological perspective, based on the poetry of Maksym Kryvtsov, Lyubov Yakymchuk, and Kateryna Babkina.

It is noted that the national-philosophical vision of Maksym Kryvtsov's lyric poetry unfolds through the creation of a comprehensive image of Ukraine, represented by the portrayal of ordinary people who perished during Russian aggression. From our perspective, this aspect is highlighted by a distinctive poetic feature of his verse, where, on the one hand, a broad temporal-spatial framework is outlined (allowing the reader to discern the past and present actions, dreams, feelings, aspirations, and thoughts of the characters), and on the other hand, in an ontological sense, this same temporal-spatial framework undergoes transformation. The spiritual and ideological value system of Maksym Kryvtsov's warrior is deeply rooted in the existence of the nation in an ontological-existential sense, enabling the author to present a wide array of expressive and depictive means in his poetry. These elements vividly illustrate the nation-building panorama of the "here-being" of the heroes in his poems "He Moved to Bucha in Mid-March 2021" and "Maria" "Golgotha". It has been established that the ontological aspect of military poetry can be revealed implicitly. The poem "From Old Age" by Lyubov Yakymchuk is imbued with concern for the future fate of the Ukrainian people. While it does not depict the realistic horrors of the battlefield, it implicitly portrays an inhumane crime, made evident through context. Yakymchuk creates an all-encompassing macro-image of Ukraine, understandable only through context and non-verbally highlighted, while the concealed information about the crime and murder conveys the military intentions of the aggressor country. Through reflections on Ukraine's fate, its present and past, and the functioning of national archetypes, the analyzed poem associatively continues its core intentions. The poetry of Kateryna Babkina, specifically the poem "And This Spring Too", has been studied. It is established that her poetry is permeated with intuitive insight, spontaneous subconscious outbursts, visionary quality, and emotional tone.

In summary, modern Ukrainian poetry is rooted in Ukraine's wartime existence, designed and directed by its authors toward the revival of reality and the restoration of national "here-being." In the artistic dimension, the understanding of Ukraine as a homeland—a fundamental existential concept, particularly intensified during crisis and wartime periods of national existence—is hermeneutically and exhaustively realized. For the authors, it was crucial to decode in their poetry the transition from one world (the obscured present)

to another (a hopeful future). This is facilitated by vividly expressed depictive and expressive means: color symbolism, associativity, and symbolism.

Key words: *military literature, author, war poetry, lyric poetry, military hero, image, ontological perspective.*

Дата надходження статті: 09.10.2025

Дата прийняття статті: 10.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025